
ÓKOR

Kutyák, szőlőtőkék és a bor feltalálása

R. Drew Griffith tanulmánya a bor feltalálásának a (görögök szerinti) történetével kezdődik: mint azt a milétosi Hekataios írja, Orestheusnak „olyan nöstény kutyája vala, mely csodálatos módon egy tökét hozott a világra. Midőn ezt a tökét elásták, tavasszal egy szőlőtő sarjadzott ki, melynek venyigéi dűsan termették a gerezdeket”,¹ és így vált Orestheus a bor feltalálójává. A szerző e történet alapján próbálja kitalálni, vajon miért szerepel benne a kutya, miért nem csak egyszerűen annyi történt, hogy egy talált gyökérzetet elásva szőlőtőke lett, vagy egyszerűen csak mint vadon termő szőlő jelent meg. Négy hagyományt vizsgál meg, melyek valamilyen módon mind összefüggenek Hekataios szövegével: 1. az athéni változatot, 2. a történetet az anyaméhről, mely szőlőtőkét szült, 3. a történetet a kenyér feltalálásáról, 4. a rituális kecskeáldozat bemutatását a bor istenének.

Az athéni változatban Dionysos maga tanítja meg a szőlőművelést egy földművesnek, Ikariosnak, ki ezt megosztja a szomszédjaival. Azok, miután elég sokat ittak a borból, a részegséget szándékos mérgezésnek vélvén agyonverik őt. Bár a nöstény kutya itt is feltűnik, de a fennmaradt szövegtöredékekből nem világos, mi is volt a pontos szerepe a bor feltalálásában, ugyanis csak annyit tudunk meg, hogy Ikarios lánya, Érigoné, a segítségével találta meg apja holttestét, és bánatában felakasztotta magát. Ezután az istenek mindhármukból csillagképet csináltak.

Az anyaméh, mely szőlőtőkét szült történet teljes egészében fennmaradt Hérodotos Történelem című művében, mely alapján Astyगतésnak, Média királyának álmában lányának, Mandanének (a perzsa Kambyses feleségének) méhéből szőlőtőke sarjadt, melynek levelei az egész ázsiai kontinenst beárnyékolják, mintegy megjövendölve Astyगतés királyságának végét. Ezért az akkor még meg sem született unokáját halálra ítélte. Szolgája azonban a gyermeket egy pásztornak adta, hogy nevelje fel. A pásztor feleségét Spakónak hívták, ami „kutyát” jelentett a helyiek nyelvén. Ebben a történetben a fiú anyja szülte a szőlőtőkét (igaz, csak egy álomban), és a pótanyja volt a kutya.

---

1. <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/5923.html>

A kenyér feltalálásának történetében (mely legalább olyan fontos, mint a bor feltalálása) Persephonét, Démétér lányát elrabolta Hadés, hogy feleségül vegye, Démétér kezdetben maga kereste gyermekét a földön. Így került az eleusisi udvarba, ahol a király egyik fiát, Triptolemost megtanította a gabona művelésére. A király szolgálonője, Iambé többször mosolyra fakasztotta az istennőt, kinek szíve így meglágyult, és a Földet sújtó terméketlenség is enyhült ezen alkalmakkor, valamint erőt merített ahhoz, hogy a lányát visszakövetelje. Homérosz verziójában az illem határain belül marad a nevetés és következményei, míg az orphikus költeményekben az istennő annyira elragadtatja néha magát, hogy még a ruhája is fellibben, megmutatva egész testét. Ugyanitt, Iambét átkeresztelik Baubónak, ami a görög ugatás (βαυ βαυ) kifejezést juttathatja eszünkbe – és így jelenik meg a kutya a történetben.

A rituális kecskeáldozat bemutatása a bor istenének nem annyira mitológiai történet, mint inkább vallási hagyomány volt. A bor feltalálása is hozzájárult ahhoz, hogy az emberiség földművelő–állattartóvá válhasson a vadászó–halászó emberből. Mint azt *Walter Burkert* a *Homo Necans* című könyvében kifejti, az állattartás lehetővé tette az állandó állatáldozatokat, és a korábban már leírt, Dionysosnak szánt kecskeáldozat is ide tartozik. *Karl Meuli* álláspontja szerint Ikarios saját maga okozta halálát azzal, hogy a számára ellenszenves és szőlőleveleket rágcsáló kecskét áldozta fel Dionysosnak, ám egyúttal ezt a rítust az isteni imádat eszközévé is emelte.

Ezen történetek, illetve hagyományok helyezik új megvilágításba a bevezető történetünket: miért jelenik meg kutya a földművelés megtanulása közben? A leggyakrabban használt kifejezés az ógörög szövegekben a vadász szóra a „kutyákat vezetni”, „kutyáknak parancsolni”. Homérosznál is a vadászat és a vadászkutya ugyanannak a dolognak a két oldala. Bár keveset tudunk Orestheus kutyájáról, de az kijelenthető, hogy vadászatra nevelték. Hekataios szövegét ezen új ismeretek fényében olvasva szélesebb kulturális kontextusba helyezhetjük azt. Néhány korai szöveg a bor és az árpa feltalálásáról megkövetelte a kutya jelenlétét, hogy az újdonságot szívesen, szívesebben fogadják az emberek. Ez a momentum (a kutya) aztán rögzült, és a későbbi szövegekbe is belekerült, még ha néha csak átvitt, vagy nem annyira nyilvánvaló értelemben is. Nem csoda tehát, hogy Hekataios szükségét érezte a kutya szerepeltetésének a saját szövegében is.

R. Drew Griffith: *Dogs, Vines and the Invention of Wine* (Hecataeus 1 F 15 FGHist) (Kutyák, szőlőtőkék és a bor feltalálása). *Mouseion*, LIV - Series III, Vol. 10, 2010, 429-436. old.

Várhegyi László